

Otter. Foto Richard Witte van den Bosch

Geschiedenis van de otter in Vlaanderen

In het vorige nummer van Zoogdier werd gewag gemaakt van nieuwe Vlaamse waarnemingen van de otter na lange afwezigheid. Naar aanleiding van de recente otterwaarnemingen in de provincies Antwerpen en Limburg een terugblik op de woelige geschiedenis van de otter in Vlaanderen.

Koen Van Den Berge

De otter heeft in Vlaanderen een opmerkelijke geschiedenis doorgemaakt. In de context van een groeiende bezorgdheid in verschillende Europese landen, werd halfweg de jaren '80 ook in Vlaanderen nadrukkelijk aandacht gevraagd voor de situatie van de soort. Het initiatief ging uit van de toenmalige 'Nationale Campagne Bescherming Roofdieren' (NCBR), een feitelijke vereniging die vooral onder impuls van Dirk Criel actief was. Een gedetailleerde studie over het historisch en het toenmalig actuele voorkomen van de otter was een van de resultaten.

Premies Otters kwamen nog niet zo heel lang geleden – althans in vergelijking met soorten als wolf of beer – in Vlaanderen nog gebiedsdekkend voor. Het eten van vis, die door de mens eveneens begeerd is, bleek in de naweeën van de negentiende-eeuwse hongersnoden voldoende reden om ook deze soort uiteindelijk de totale oorlog te verklaren. Bij Koninklijk Besluit van 9 juli 1889 werd een staatspremie ingesteld voor het doden van zo veel mogelijk otters. Deze premie werd later nog tweemaal verhoogd, en (pas) afgeschaft in 1965. Jagers- en vooral vissersverenigin-

gen moedigden de uitroeiing zo veel mogelijk aan, en stelden extra premies in. Het bijzonder waardevolle otterbont was daarenboven een belangrijke extra stimulans om een otter proberen te vangen en te doden. Rond 1900 werden jaarlijks in totaal ruim 300 otterpremies uitgereikt in België. Omgerekend kwam dit voor het gehele land neer op gemiddeld een gedode otter per jaar per 100 km². In tegenstelling tot verwacht, werden de meesten daarvan in Vlaanderen toegekend. Gezien de ecologie van de soort, met een van nature lage dichtheid en het discontinu voorhanden

zijn van geschikte habitat, moet daarbij zowat elke otterfamilie getroffen zijn. De statistieken van de otterpremies vertoonden een onmiskenbaar dalend verloop gedurende de eerste helft van de vorige eeuw. Dit werd toen reeds geïnterpreteerd als een succesvol resultaat van de ingestelde maatregel. Helaas werden deze statistieken niet gedetailleerd gedocumenteerd, noch over de volledige periode bewaard. Een ruimere reconstructie van het populatieverloop diende zich dus ook te baseren op de vrij continue stroom van aparte vermeldingen van otterdodingen, met opgave van plaats en datum, in jacht- en visserstijdschriften. Rond de jaren '40-'50 bleek de otter nog vrij algemeen te zijn, hoewel de aantallen duidelijk waren verminderd in vergelijking met het begin van deze eeuw. Dat deze bestandsafname minstens op lokaal vlak reeds merkbaar was, bleek uit een aantal frappante getuigenissen die het 'laatste' exemplaar van de streek reeds decennia voordien situeerden.

Genadeslag Analoog aan Wallonië, verdwijnt de otter in Vlaanderen op de meeste plaatsen in het begin van de jaren '60. De oorspronkelijke populatie, reeds gedecimeerd door het (meervoudige) premiestelsel, kreeg de genadeslag onder de vorm van de steeds toenemende watervervuiling en, in meer algemene zin, door het verlies van geschikte leefgebieden.

'Believers' en 'non-believers'

Toch konden, bij het afsluiten van het otterrapport in 1987, ook nog voor de periode na 1970-80 uit zowat alle Vlaamse provincies betrouwbare ottermeldingen genoteerd worden – hoewel wij als onderzoekers op niet één hard bewijs (laat staan eigen waarnemingen) van recent voorkomen konden terugvallen. De interpretatie van de schaarse ottermeldingen naar vaste ottergebieden was toen reeds een vrij hachelijke zaak, gezien de mobiliteit van de soort en het vervagen van het territoriale markeergedrag bij extreem lage populatiedichtheden. Bovendien kende de waterkwaliteit van de binnenwateren globaal een historisch dieptepunt – er was nog maar nauwelijks een aanvang genomen met het grootscheepse herstel ervan. Ten aanzien van het effectief voorkomen, of zelfs kunnen voorkomen van otters, was het een tijd van (weinig) 'believers' en (vooral veel) 'non-believers'. Op basis van een vrij goede continuïteit van betrouwbaar beoordeelde waarnemingen (boven-

dien soms van jongen), konden er voor deze periode toch enkele regio's genoemd worden waar toenmalig-actuele of recent-verleden otteraanwezigheid aannemelijk was. Voor Oost- en West-Vlaanderen bleek als zodanig vooral de IJzestreek rond Diksmuide en het Krekengebied in het noorden van beide provincies vermeldenswaardig, alsook de Scheldevallei bij Gavere-Berlare-Bornem. In de provincie Vlaams-Brabant ging het om de Dijlevallei, noordwaarts uitlopend naar de Antwerpse regio rond Mechelen-Lier. Voor de Kempische regio betrof het onder meer Ravels, Mol-Postel en Meeuwen-Gruitrode, en dan verder vooral ook de omgeving van Bree-Kinrooi-Maaseik.

Onderzoek naar marterachtigen

Met het einde van het otterproject van de NCBR verminderde de aandacht voor het systematisch registreren van mogelijke waarnemingen. Met de opstart, halfweg de jaren '90, van het onderzoek naar de verspreiding en ecologie van marterachtigen aan het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO, voorheen Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer, IBW) werd ook de otter opnieuw – zij het de facto latent – voorwerp van een lopend studieproject. In de aanloop naar de uitgave van de eerste Vlaamse zoogdierenatlas werden alle recente (mogelijke) otterwaarnemingen bij elkaar gebracht (Van Den Berge & De Pauw, 2003). Frappant daarbij was, dat sommige gegevens uit de jaren '80 die destijds met enig voorbehoud werden genoteerd, inmiddels wel met 'hard bewijs' konden worden gedocumenteerd. Een voorbeeld hiervan was de vondst in 1991 van een otterschedel in het natuurreservaat De Blankaart te Woumen-Diksmuide (West-Vlaanderen). Ook naderhand konden opwaarderingen doorgevoerd worden van voordien als 'mogelijk' of 'waarschijnlijk' genoteerde meldingen, zoals op basis van een teruggevonden opgezet exemplaar of van bijkomende nadrukkelijke getuigenissen. In grote lijnen trokken daarbij enkele regio's opnieuw en meermaals de aandacht, zoals het gebied van De Blankaart en IJzervallei in West-Vlaanderen, het Oost-Vlaams krekengebied, de Antwerpse Noorderkempen, en het Grensmaasgebied van Limburg. De interpretatie van deze losse meldingen, meestal behoorlijk gespreid in de tijd, liet echter niet toe te besluiten tot het effectief voorkomen – in populatieverband – van de otter op Vlaamse bodem. Daartoe dient immers lo-

kale vestiging en voortplanting te worden aangetoond.

'Harde bewijzen' Het omgaan met waarnemingen door derden, zonder 'hard bewijs', vergt een specifieke aanpak en de interpretatie ervan blijft niet zelden een hachelijke zaak (zie vorig nummer Zoogdier). Illustratief in dit verband is hierbij het feit dat de laatste jaren minstens drie gevallen bekend raakten van een ont-snapte en een tijdlang in vrijheid levende Aziatische dwergotter. Het is duidelijk dat de recente techniek van de foto- en cameravallen hier een onverhoopt interessante mogelijkheid aanreikt om niet alleen 'ontdekkingen' te doen, maar vooral ook om de marge bij interpretaties verder te verkleinen. Zij hebben alvast bevestigd dat de 'aanmelding' van de otter in het kader van de rapportering van de Europese habitatrichtlijnsoorten voor Vlaanderen, specifiek in de Grensmaasregio (Van Den Berge et al. 2009), een terechte beslissing was.

Verder lezen?

- Kurstjens, G., B. Beekers, H. Jansman & J. Bekhuis. 2009. Terugkeer van de otter in het rivierengebied, 1-62. <http://www.ark.eu/ark/werk-in-uitvoering/missing-lynx/soorten/otters>
- Metsu I. & K. Van Den Berge. 1987. De otter in Vlaanderen. Rapport I & II Nationale Campagne Bescherming Roofdieren, Gavere.
- Swinnen, K., K. Van Den Berge & D. Vercayie. 2012. Recente otterwaarnemingen in Vlaanderen en uitdagingen voor bescherming. Zoogdier 23 (3)
- Van Den Berge, K. en W. De Pauw. 2003. Otter, 349-356. In: Verkem, S., J. De Maeseneer, B. Vandendriessche, G. Verbeylen en S. Yskout. 2003. Zoogdieren in Vlaanderen. Ecologie en verspreiding van 1987 tot 2002. Natuurpunt Studie en JNM-Zoogdieren werkgroep, Mechelen en Gent, België.
- Van Den Berge K., J. Stuyck & W. Van Landuyt. 2009. Zoogdieren. In: Paelinckx et al. (red.), Gewestelijke doelstellingen voor de habitats en de soorten van de Europese Habitat- en Vogelrichtlijn voor Vlaanderen. Mededelingen van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek INBO.M.2009.6, Brussel: 380-387.
- Van Den Berge, K., & J. Gouwy. 2012. Dagrustplaatsen bij middelgrote roofdieren, Natuur.focus 11-2.
- Van Den Berge K. & J. Gouwy. 2012. Omgaan met onzekerheid: interpretatie van (roofdier)waarnemingen. Zoogdier 23 (3)